

NGAAHI FAITO'O

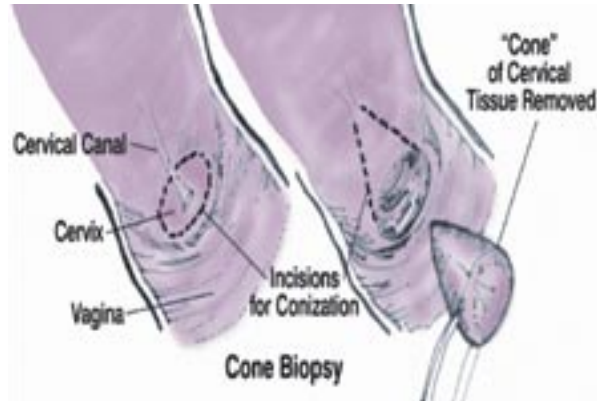
Ko hano faito'o, 'e fakatatau pē ia ki he fa'ahinga mahaki, pē ko e kalasi faito'o pē 'e taha pē ko e fakataha'i 'o ha ngaahi faito'o ke ne pule'i 'a e tupu 'a e kanisa pē ko hono tamate'i faka'aufuli 'a e mahaki koia.'

KO E Tafa (Surgery)

Ko e founa motu'a taha 'o e faito'o 'o e Kanisaa' ko e tafa. Ko e peseti 'e 60 'o e kakai 'oku kanisā 'oku tafa pē toe tanaki mai ki ai mo ha toe faito'o 'e taha.. Ko e tafa' ke to'o 'a e konga 'o e hoko'anga taungafanau 'oku kanisa (hange ha fo'i kouni) 'a ia 'oku ne malu'i 'a e konga fakafanaú. 'Oku 'i ai 'a e taimi kuo a'u 'a e kanisa 'o e hoko'anga taungafanaú ki ha tu'unga 'oku fiema'u ke fai hano tafa ke to'o 'a e konga 'oku kanisá.

KO E FA'AHINGA 'E FITU 'O E Tafa KANISA:

- Ko e ta'ofi (Preventative)
- Ko e fakatu'unga (Staging)
- Ko e tokoni'i (Supportive)
- Ko e fakasi'isi'i (Palliative)
- Ko e fekumi (Diagnostic)
- Ko e tafa ke mo'ui (Curative)
- Toe fakaola e mo'uí (Restorative)

FAITO'O KIMO (Chemotherapy)

'Oku ngāue'aki 'a e kimó, 'a ia ko e faito'o ivi malohi, ke ne tamate'i 'a e fanga ki'i selo 'oku kanisa, ta'ota'ofi 'enau tupú, pe ta'ofi 'o ka 'asi 'a e langá. 'Oku ngāue'aki 'a e faito'o 'e taha, pē 'e fakataha'i mo ha faito'o 'e ua pe lahi ange 'o fakatatau pē ki he fa'ahinga kanisa, mo e anga e vave 'ene tupú. 'E lava pē ke ngāue'aki fakataha mo ha faito'o 'e taha hange ko e tafá, pē ko e hulu 'aki 'a e 'ivi'i 'uhilá (radiation) ke fakapapau'i 'oku tamate'i kotoa 'a e fanga ki'i selo 'oku kanisá.

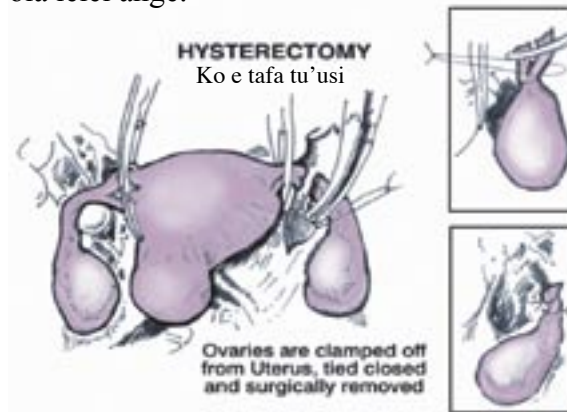
KO E FAITO'O KIMÓ 'OKU FAI 'I HE FOUNGA 'E TOLU:

- Huhu 'i he halanga toto (I.V.)
- Folo fo'i 'akau pe inu vai fou he ngutu
- Huhu

KO E FAITO'O HULU 'OKU FAI'AKI IA 'A E IVI'I 'UHILA MALOHI (Radiation therapy)

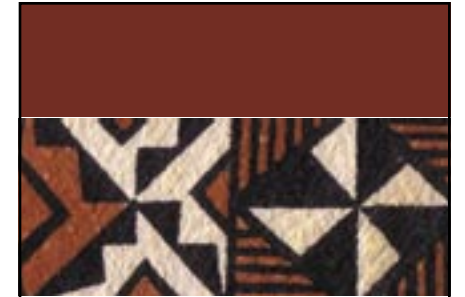
Ko e faito'o ko eni 'oku fai 'aki ia 'a e ivi'i 'uhila malohi ke tamate'i 'a e ngaahi selo 'oku kanisa 'i he fo'i feitu'u pau ko ia. 'Oku hanga 'e he ivi'i 'uhila ko ia 'o tamate'i 'a e kemikale 'a ia 'oku ne fa'u 'a e fanga ki'i selo, pea ke ta'ofi ke 'oua na'a to e tupu 'o lahiange ange.

'Oku laka hake 'i he 50% 'akinautolu 'oku puke 'i he kanisa 'oku nau faito'o 'i he hulu 'aki 'a e ivi'i 'uhila. 'Oku fa'a ngaue'aki fakataha mo ha toe faito'o 'e taha. 'Oku mingi 'a e fo'i ngungu 'i hono huhú pea 'oku tokoni ia ki he tafá pea mo e faito'o kimó koe'uhi ke ola lelei ange.

Ko e ki'i tohi ni na'e fakapa'anga mei he CDC Foundation fakafou mai he anga'ofa 'a e California Endowment. Ko e naunau eni 'a e REACH 2010-PATH for Women program.

Fakamalo makehe ki he Kautaha Neesi 'a e kau, Samoan (SNNA) 'i he 'enau loto lelei ke ngaue'aki 'a e fotunga moe liliu 'enau ki'i tohi ki he lea faka-Tonga ke tau ngaue'aki.

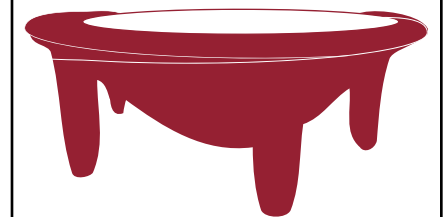

KO E FAKA'EHIEHI 'I HE KANISA 'O E TAUNGAFANAU

Mahino'i 'A e Ngaahi Sitepú Ki he Faka'ehi'ehi Mei He Kanisa 'o e Taungafanau

Ki'i tohi ki he faka'ehi'ehi, ngaahi faka'ilongá, ngaahi fakatu'utamaki pea mo hono faito'o 'o e kanisá 'o e taungafanaú

Understanding Cervical Cancer and Taking Steps To Prevention

TONGAN
Community Service Center

KO E HA 'A E KANISĀ 'O E HOKO'ANGA TAUNGA-FANAU'?

Ko e kanisa 'o e hoko'anga taungafanaú , 'oku 'ikai sola ki ai ha taha, pea 'oku lava pê 'o faito'o.

Ko e hoko'anga taungafanaú 'oku ne fehokotaki 'a e halangafanaú' ki he taungafanaú.

Ko e kanisa 'o e hoko'anga taungafanaú 'oku hoko ia ki he kakai fefine 'o e matakali kotoa pê 'i ha fa'ahinga ta'u pê, kae tautefito ki he vaha'a 'o e ta'u 40 mo e 55.

Ko e 'uhi ko hotau ngaahi 'ulungaanga fakafonuá, ta'efe'unga e me'angâue fakafaito'ó, ma'ulalo e 'ekonomiká, mo e ngaahi me'akehe pê, 'oku 'ikai ai lava ha ngâue fakafaito'o 'i he taimi totonú ki he kakai fefine Tongá, 'o fekau'aki mo e sivi hoko'anga taungafanaú pea mo ha fa'ahinga kanisā pē, pea ko e ngaahi 'uhinga ko ení, 'oku 'ikai lava ai ke fakatatau 'a e kakai fefine Tonga' ki he kakai fefine 'o e ngaahi matakali kehé.

FAKA'EHI'EHI KO HONO SIVI 'O E PAPATU'Á MO E KONÁ (PELVIC)

Ko hano sivi pe vakai'i, 'e fai ia 'e he toketá, te ne vakai'i 'a e halangatamá (vagina)('a loto mo tu'a), hoko'anga ki he taungafanaú (cervix), pea mo e taungafanaú (womb). 'Oku malava ke fai ai pe 'e he toketá ha sivi Pepi, mo ha toe fa'ahinga sivi pê ki ha fa'ahinga mahaki pipihi 'o e kakai fefiné.

KO E SIVI PEPI

Ko e ki'i sivi si'isi'i mo faingofua, 'ikai mamahi, 'ikai fakamole hono sivi ke 'ilo'i 'a e fanga ki'i selo 'oku kanisa pê kamakamata kanisa he hoko'anga taungafanaú ('i lalo he ngata'anga 'o e taungafanaú) Ko e sivi pepi 'oku 'ikai tatau ia mo e sivi 'o e konâ mo e papatu'a (pelvic) pea 'oku 'ikai fai 'i he taimi tatau 'oku sivi ai ho papatu'a mo ho koná. Ka fai fakalelei 'a e sivi Pepi, pea 'oku lava leva ke 'ilo'i ai 'a e fanga ki'i selo 'a ia 'oku 'ikai haohaoa 'enau tupú ka 'oku te'eki ke kanisâ.

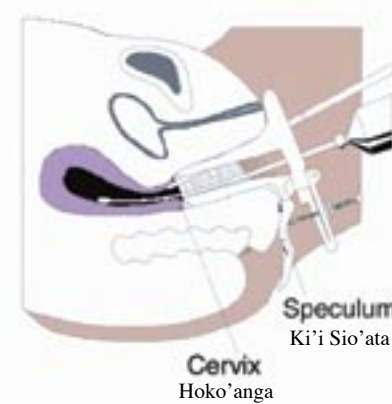
Ko ho'o a'u 'o ta'u 21, pê ko ha fefine 'oku fu'u lahi 'ene fe'auaki 'oku totonu leva ke ke 'alu 'o fai ha'o sivi Pepi. 'Oku totonu ke talanoa 'a e fefine kotoa pe kuo nau a'u ki he ta'u 21 ki he 'enau toketaa' ke fakapapau'i 'a e ngaahi taimi totonu ki he sivi' ni ko e 'uhi 'oku

kehekehe pe 'o fakatatau ki he ta'u mo e fa'ahinga hisitolia mahaki fakaesino. Ko e hou'eiki fafine ta'u 21 ki he 29 'oku totonu ken au sivi Pepi fakata'utolu. Ko kinautaolu 'oku nau ta'u 30 ki he 65 'oku totonu ken au sivi Pepi fakata'unima.

SIVI FAKATA'U

KO E SIVI FAKATA'U

'Oku fale'i ki he kakai fefiné, ke nau sivi mo'ui lelei fakata'u mo 'enau toketaa.' 'Oku totonu ke kau 'a e sivi Pepi' 'i he sivi fakata'u' ni.

NGAAHI FAKA'ILONGA KE FAKATOKANGA'I

'Oku 'ikai ke fa'a 'i ai ha ngaahi faka-'ilonga 'e 'asi 'i he taimi 'oku toki kamata ai 'a e mahaki, pea 'e faingofua hano faito'o 'okapau ko e toki kamata.

KO 'AMUI ANGE:

- 'Au toto 'e 'asi mei he halanga tamá ta'e hano 'uhinga, pea toe 'au pe mei he halanga tama kae 'ikai ko ha toto.
- Langa pea toto hili ha'o mohe mo ha tangata.
- Langa lahi e kete.
- Mole 'a e ifo.
- Holo fakafokifa 'a e mamafa 'o e sino.
- 'Anemia

NGAAHI FAKA'ILONGA FAKATU'UTAMAKI:

- Fe'auaki kei si'isi'i pe fe'auaki kimu'a te'eki ta'u 18.
- Fe'auaki mo e kakai tangata tokolahi.
- Matakali kehekehe.
- Ifi tapaka.
- Ma'ulalo e tu'unga faka'ekonomika.
- Hisitolia 'o e mahaki pipihi 'o e halanga tama, tonaa 'a e fakatangata.
- 'Uluaki fanau te'eki ta'u 20, pea toutou feitama.